

CATASTRUM

ÉVNEGYEDES KATASTRERTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

- **JANKÓ ANNAMÁRIA:** A Habsburg Birodalom részletes (Spezialkarten) és közigazgatási, általános (Administrativ- und Generalkarten) térképei a második katonai felmérés idején. Összefüggésük a kataszteri térképekkel
- **TÖRÖK ENIKŐ:** Az 1856. évi első felmérési felügyelőség személyzete
- **TIMÁR GÁBOR – SIPOS ANDRÁS – KOVÁCS VIKTÓRIA – KOZMA LÁSZLÓ:** Budapest nagy méretarányú kerületi térképsorozatai (1944–1986) és georeferálásuk
- **CSIMA PÉTER:** Szentendre 18. századi határvései
- **NKFIH-PÁLYÁZATOK**
- **REISZ T. CSABA:** A boldog szerkesztő (könyvajánló)

• A Magyar Királyság általános térképének címe (HM HIM HT, B IX a 521/I. szelvény)

Verwaltungsgebiet	Comitate und deren Hauptorte	Stuhlbezirke	Flächeninhalt in österr. □ Meilen	Einwohner	Städte	Märkte	Gemeinden	Vorzügliche Orte und deren Einwohner Zahl
Ofen	Ofen Pest	Hauptstadt	2,3	58.561	1		1	Städte Pest.....127.935 Ofen.....58.561 Szegedin.....50.244 Kecskemét.....32.308 Erlau.....18.154 Stuhlweissenburg.....16.800 Waitzen.....13.731 Bran.....8.544 Kalocsa.....5.932 Märkte H.M. Vásárhely.....33.090 Miskolcz.....28.888 Szentes.....22.136 Fegyvára.....17.831 Czegléd.....16.944 Jászberény.....16.873 Nagy Körös.....16.045 Mező Túr.....16.000 Gyöngyös.....13.477 Csongrád.....12.803 Halas.....12.722 Karczag.....11.979 Szolnok.....11.687 Kiszujzállás.....9.325 Török-Sz. Miklós.....9.259 Abony.....9.157 Turkegy.....9.049 Kis Körös.....8.711 Arok Szállás.....8.168 Jász Apáthi.....7.871 Kún-Sz. Márton.....7.414 Mező Kövesd.....7.279 Madaras.....6.914 Kúnhegyes.....6.697 Tisza Fűred.....6.682 Moór.....6.336 Csáth.....6.106 Totis.....5.879 Duna-Pataj.....5.477 Jász Ladány.....5.111 Dörfer Dorozsma.....9.736 Mindszent.....7.148 Majsa.....6.426 Vadkert.....5.098
		I Pest Pilis	87,6	412.271	3	10	147	
		II Gran	30,5	86.170	1	3	67	
		III Stuhlweissenburg	68,4	172.614	1	14	35	
		IV Pest Solt	97,5	201.575	2	10	17	
		V Csongrád	16,9	45.072	1	3	14	
		VI Jászi és Komárom	93,2	187.764	1	13	31	
	VII Szolnok	54,2	98.766	2	5	35		
	VIII Borsod-Abaúj	56,0	186.767	2	10	17		
	IX Heves	54,4	170.577	1	11	110		
		Summa	59,9	1.667.225	9	84	708	

• A Magyar Királyság általános térképének politikai és statisztikai táblázata, részlet a pest-budai adókerület adataival (HM HIM HT, B IX a 521/XIII. szelvény). A két képhez l. Jankó Annamária cikkét!

■ ■ ■ KEZDŐDIK A MÁSODIK ÉVTIZED

A Magyar Nemzeti Levéltár 2013-ban alapította a *Catastrum* című tematikus folyóiratot, majd az első évfolyam után az alapítói és kiadói jogokat átadta a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézetnek. Ennek jogutódja, a Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. 2015 óta folyamatosan biztosítja a katasztertörténet – magyar szaknyelv ápolását is feladatai között számontartó – évnegyedes lapja zavartalan működését és megjelenését.

E számunk cikkei ismét a katasztertörténet sokszínűségét mutatják be. A katonai felmérések adatainak felhasználásával készített – a kataszteri felméréssel is összefüggő – térképművek összefoglalását nyújtja Jankó Annamária, a magyarországi felmérések kezdeti időszakának prozopográfiai feltárását Török Enikő végezte el, cikke hosszú sorozat vagy akár önálló mű kezdete lehet. Többszerzős munka foglalkozik a 20. századi budapesti felmérési térképek georeferálásának módszertani kérdésével, Csima Péter pedig a kataszteri térképek forrásértékét alátámasztó, helyszíni bejáráson alapuló határvizsgálatának eredményét ismerteti. A folyóirat érdeklődési körébe tartozó két tudományos projekt előző évi teljesítményének szakmai összefoglalója zárja a sort.

2023 szomorú vesztesége volt számunkra, hogy a kortárs szépirodalom egyik legelismertebb szerkesztője, Reményi József Tamás olvasószerkesztőnk elhunyt, életrajzi kötetét e számunkban ajánljuk az olvasók figyelmébe. Munkáját Mikešy Gábor veszi át, aki a hazai és külföldi földrajzi névanyag egyik legalaposabb ismerője. Vele és ezzel a lapszámmal kezdődik a *Catastrum* második évtizede.

■ ■ ■ TARTALOM

JANKÓ ANNAMÁRIA: A Habsburg Birodalom részletes (Spezialkarten) és közigazgatási, általános (Administrativ- und Generalkarten) térképei a második katonai felmérés idején. Összefüggésük a kataszteri térképekkel.....	3
TÖRÖK ENIKŐ: Az 1856. évi első felmérési felügyelőség személyzete.....	25
TIMÁR GÁBOR – SIPOS ANDRÁS – KOVÁCS VIKTÓRIA – KOZMA LÁSZLÓ: Budapest nagy méretarányú kerületi térképsorozatai (1944–1986) és georeferálásuk.....	41
CSIMA PÉTER: Szentendre 18. századi határvizsgálatai.....	49
NKFIH-PÁLYÁZATOK A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu-defter) feldolgozása (OTKA K 132475, K 132609). Szakmai beszámoló a negyedik évről (2022–2023).....	57
„Négyzetkataszter”: A magyarországi kataszteri felmérés térkép- és iratanyagának katasztere, 1850–1918 (K 132723). Szakmai beszámoló a negyedik évről (2022–2023)	
REISZ T. CSABA: A boldog szerkesztő (könyvajánló).....	64

CATASTRUM ■ Évnegyedes katasztertörténeti folyóirat ■ XI. évfolyam, 1. szám

A címlapon: Több száz évvel ezelőtt határjelként állított, egy 18. századi határvita térképén ábrázolt kőhalom Szentendre és Pomáz határán. Lásd ehhez Csima Péter cikkét!

Alapítva: 2013 ■ Megjelenés gyakorisága: negyedévente ■ Alapító: Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) ■ Kiadó: Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft. (HOI) ■ Címe: 1223 Budapest, Park u. 2. (info@agrarlapok.hu) ■ Felelős kiadó: Bozzay Péter ügyvezető ■ Telefon: (06 1) 362-8100, honlap: www.agrarlapok.hu

Szerkesztőbizottság:

Bozzay Péter (HOI), Reisz T. Csaba, Varga Felicián (Lechner Nonprofit Kft.)

Szerkesztőség:

Címe: 1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2–4. ■ E-mail: info@catastrum.hu ■ Honlap: www.catastrum.hu

 www.facebook.com/catastrum

Főszerkesztő: Reisz T. Csaba (MNL) ■ Felelős szerkesztő: dr. Török Enikő (MNL) ■ Szerkesztők: dr. Pászti László (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum), Varga Felicián (Lechner Nonprofit Kft.)

Olvasószerkesztő: Mikešy Gábor ■ Kézirat-előkészítés: Dávid Ildikó

A szerkesztőség kéziratokat nem őriz meg és nem küld vissza.

A nyomdai munkálatokat végezte: Séd Nyomda, Szekszárd

Előfizetés: a kiadónál ■ Előfizetés egy évre 6000 Ft, számonként 1500 Ft.

ISSN (papíralapú): 2064-5805 ■ ISSN (online): 2064-6542

SUMMARY

JANKÓ, Annamária: Detailed (Spezialkarten) and Administrative, General (Administrativ- und Generalkarten) Maps of the Habsburg Empire at the Time of the Second Military Survey. Their Connection with Cadastral Maps

janko.annamaria@gmail.com

In the 19th century, based on the second military survey of the Habsburg Empire, detailed (1:144,000) and general (1:288,000) maps were published in print for the countries and provinces of the empire with uniform content and design. Several peculiarities of the territory of the countries of the Hungarian Crown – historical Hungary – can be observed in these maps partly due to prolonged or late military, partly the late started cadastral surveys.

TÖRÖK, Enikő: Staff of the First Survey Inspectorate in 1856

torok.eniko@mnl.gov.hu

When the detailed cadastral survey in Hungary began in 1856, two sub-directorates and 12 survey inspectorates were established in the Sopron tax district. In the first year, nine engineers and four table leader worked at the 1st survey inspectorate belonging to the 1st sub-directorate. The number of assistants was around 15 people. We do not know the place of birth of five of the total of 35 personnel, the others were born in Bohemia (14), Moravia (5), Hungary (4), Galicia (4), the province of Salzburg (1), Lower Austria (1) or Silesia (1). We know that eight of those born abroad died in Hungary.

TIMÁR, Gábor – SIPOS, András – KOVÁCS, Viktória – KOZMA, László: Large-scale District Map Series of Budapest (1944–1986) and their Georeferencing

timargabor@ttk.elte.hu

Reconstructions and redevelopments after the Second World War, as well as the expansion of the administrative area of the capital, made it urgent to prepare another series of large-scale maps. The overview system of the map work, called the “alu-series” after the basis of cashiering, is 1:5000, and its detailed sections were made in 1:1000 scale. Although the section numbering of the two series is uniform at the capital city level, the map work was completed by district, and the depicted area reflects the urban development of several decades. The first inner Buda profiles are dated from 1944, while fieldwork in Nagytétény was completed in the mid-1980s.

CSIMA, Péter: The 18th Century Boundary Stones of Szentendre

csimapeter1@gmail.com

On the tourist roads starting from the outskirts of Szentendre, you can walk in all directions past hundreds of year-old border markers. The forest estate belonging to the settlement was demarcated by marking the larger blocks of stone on the border and stacking the smaller stones. Many of the old signs are still visible in their original places, they are culturally significant monuments of the affected settlements.

SZEPESINÉ SIMON, Éva: Processing of Cadastral Documents (tapu-defter) of the Hungarian Occupation and Subjugation Periphery II. (K 132475, K 132609). Professional Report on the Fourth Year (2022–2023)

simon.eva@mnl.gov.hu

The four-year project covers the Ottoman censuses (mufassal-defters, timar-defters, timar-ruzhnamches, dzizje-defters) of the Szeged, Szekcső, Szekszárd and Koppány sandsacs (the areas of Bács-Kiskun, Csongrád Counties, Bácska area of Vojvodina, the northern parts of Tolna and Somogy Counties, as well as the southern parts of Fejér and Veszprém Counties) by compiling databases of comparable Hungarian portal censuses and the work is being continued by visualizing the data to make the 16th and 17th century cadastral records available. Professional report on the fourth year.

REISZ, T. Csaba: “Square Cadastre”: The Cadastre of the Maps and Records of the Hungarian Cadastral Survey, 1850–1918 (K 132723). Professional Report on the Fourth Year (2022–2023)

reisz.t.csaba@mnl.gov.hu

The four-year project prepares the cadastre of the maps and records of the Hungarian cadastral survey. It explores the survey supervision records kept in the Baranya County Archives and in the Hajdú-Bihar County Archives of the National Archives of Hungary (NAH), digitizes and makes the cadastral land registers kept in the NAH Central Archives, and the cadastral records of the collections of Vienna, Pozsony/Bratislava and Marosvásárhely/Târgu Mureş available. Professional report on the fourth year.

JANKÓ ANNAMÁRIA

A Habsburg Birodalom részletes (Spezialkarten) és közigazgatási, általános (Administrativ- und Generalkarten) térképei a második katonai felmérés idején *Összefüggésük a kataszteri térképekkel*

A 18. század második felében, az első katonai felmérés (Josephinische Aufnahme, 1763–1787) eredményeképpen született meg a Habsburg Birodalom területére az első részletes topográfiai térképsorozat: az országok, tartományok 21 részfelmérése, olyan részletes méretarányban (1:28 800), amely addig ilyen nagy területre kiterjedően ismeretlen volt.¹ A teljes birodalom területére több mint 3000 kéziratos, hasonló stílusban készült szelvény született, amelyek alapján kibővített országtérképek készültek, addig ismeretlen részletességgel, pontossággal, de ezek döntő többsége szintén kéziratos térkép, nyomtatásban nem jelent meg. Ennek eredményeképpen az első katonai felmérés hatása nemcsak a polgári, de sokszor még az egyéb katonai térképekre is viszonylag csekély.²

A 19. század elején emiatt továbbra is nagy szükség mutatkozott a Habsburg Birodalom területét összefüggően bemutató, lehetőleg nyomtatásban megjelenő térkép iránt, ehhez szolgált alapul az I. Ferenc császár (1792–1835) által 1806. április 2-án kabinetparancsban elrendelt „Zweite oder Franziszeische Landesaufnahme”, amit jelenleg második katonai felmérésnek hívunk.

A Habsburg Birodalom országai, tartományai, amelyekre a második katonai felmérés végbement, a következők voltak:

Osztrák tartományok: Salzburg, Alsó- és Felső-Ausztria, Tirol, Vorarlberg és Liechten-

stein, a Tengermellék (Görz, Isztria, Trieszt, Fiume és környéke),³ Stájerország, Illíria (Krajna, Karintia), Dalmácia;

A cseh korona országai: Csehország, Morvaország és Szilézia;

Galícia és Bukovina;

Észak-olasz tartományok: Lombardia, Venetia, Párma, Modena;

A Magyar Szent Korona országai: Magyar Királyság, Erdélyi Nagyfejedelemség, Horvátország, Szlavónia, Horvát–szlavón határőrvidék.

A felmérés méretaránya az első katonai felméréshez hasonlóan 1:28 800 volt. A színes, kéziratos szelvényeket nem kiadásra szánták, hanem az abból szerkesztett, kisebb méretarányú sorozatok alapjául, amelyek már nyomtatásban jelentek meg:

1:144 000 (az észak-olasz tartományokban 1:86 400) méretarányú részletes térképek (Spezialkarten);

1:288 000 méretarányú közigazgatási, általános térképek (Administrativ- und Generalkarten).

A második katonai felmérés végrehajtására, amely a felmérést és a levezetett méretarányú térképek készítését jelentette, az elrendelést követően Bécsben a Főszállásmesteri Kar (Generalquartiermeisterstab) alárendeltségében 1806-ban létrehozták a Csillagászati Háromszögelő Osztályt (Astronomisch-trigonometrisches Departement); 1807-ben a

1 JANKÓ ANNAMÁRIA: *Magyarország katonai felmérései, 1763–1950*. Bp., 2007 (= JANKÓ, 2007). A felmérés méretaránya a bécsi ölrendszeren alapult, 1 bécsi hüvelyk = 400 bécsi öl, amely a ma használatos mértékegységekre átszámítva 1:28 800.

2 JANKÓ ANNAMÁRIA: A katonai felmérések hadi felhasználása az első katonai felméréstől az első világháborúig. *Tanulmányok Pollmann Ferenc tiszteletére*. Szerk.: DOMONKOS GYÖRGY – KRÁMLI MIHÁLY – MÉSZÁROS KÁLMÁN. Bp. 2019. 85–96.

3 A második katonai felmérés során a Tengermellék (Küstenland) egyidejű felmérése miatt a Magyar Szent Koronához tartozó Fiume és környéke (Ungarisches Littorale) is ezekre a térképekre került.

felmérő testületet (Mappierungs Corps) és a Topográfiai Intézetet (Topographische Anstalt). Utóbbi 1819-től a Topográfiai-Litográfiai Intézet (Topographisch-Lithographische Anstalt) nevet vette fel, mivel feladata a sokszorosítással is bővült, és a levezetett méretarányú térképek szerkesztését, rézmetszését, litografálását, nyomtatását és kiadását végezte. 1821-ben kiegészült a szervezet a háromszögelési számítások hivatalával (Triangulierungs-Calcul-Bureau). Ezek az intézmények, valamint a milánói katonai topográfiai testület 1839-ben bécsi központtal Katonai Földrajzi Intézet (Militärgeographisches Institut) néven egyesült. 1851-ben ez utóbbi alárendeltségében létrejött a Hadmérnöki-Földrajzi Testület (Militär Ingenieur Geographen Corps), amelynek egyik feladata a részletes (1:144 000) és az általános (1:288 000) térkép hiányzó sorozatainak előállítására volt a birodalom területére.

Az 1:28 800 méretarányú felmérési szelvények kétféle méretben készültek. Az úgynevezett „régik” szelvények mérete 63,2×42,1 centiméter, megegyezett az első katonai felméréssel alkalmazottal, az „újakkal” mérete 52,7×52,7 centiméter, ezek a kataszteri felmérés alkalmazása után születtek.

A katonai felmérés elrendelésekor az egyseges felmérés tervezéséhez dolgozták ki a „birodalmi rendszert”, ahol az alkalmazni kívánt Cassini-féle vetület kezdőpontjává a bécsi Stephansturm-pontot (a Szent István templom tornya alatt) határozták meg, amely a kezdőszelvény geometriai középpontjában helyezkedett el.⁴ Az 1:28 800 méretarányú felmérési szelvények esetében az első katonai felméréssel alkalmazott szelvény méretet vették alapul, a birodalom területét ennek megfelelő hálózattal borították a fent említett kezdőszelvénytől kiindulva, ehhez alakították ki a szelvényjelölést is. Ezek alkalmazása azonban a második

katonai felmérés végrehajtása során megváltozott, aminek az oka az örökös tartományokban meginduló kataszteri felmérés volt. Az 1:28 800 méretarányú katonai felmérés (hasonlóan a kataszterihez) országok, tartományok szerint ment végbe, 14 önálló felmérés különböző vetületi kezdőpontokkal, de az 1:144 000 méretarányú részletes szelvényeknél következetesen a „birodalmi” szelvényezést alkalmazták.

A második katonai felmérés kezdeténél valamivel később, 1817-ben rendelték el az osztrák örökös tartományokban a kataszteri felméréseket (méretarányuk a katonai felmérésnél részletesebb volt), ahol szintén a Cassini-féle vetületet alkalmazták, ettől kezdve azokon a területeken, amelyek katonai felmérésére még ezután került sor, a katonai és a kataszteri felmérés szoros összefüggést mutat.⁵ Ez igaz a felmérések alapján kiadott részletes és általános térképekre is.

A Habsburg Birodalom részletes térképei

Az észak-olasz tartományok 1:86 400 méretarányú részletes térképei

Az észak-olasz tartományok esetében a felmérési méretarány 1/3-át (1:86 400) alkalmazták a nyomtatott térkép kiadásánál. Lombardia, Velence, Párma és Modena 1:28 800 méretarányú katonai felmérését a milánói Katonai Földrajzi Intézet végezte 1818 és 1829 között, és 330 „régik” méretű kéziratos szelvény született. Ezek alapján három rézmetszetű részletes térképet adtak ki, amelyek szelvényezése nem mutat összefüggést a felmérési szelvényekkel, de tartalmi alapul azok szolgáltak.

Mindhárom térképmű tartalmaz földrajzi fokhálózatot, a meridiánok Ferrótól számozódnak, a vetületi merőleges kezdőmeridián a milánói dómon megy át (a felmérési szelvények

4 Cassini-féle vetület: Transzverzális négyzetes hengervetület, ahol a földrajzi segédkoordináták képe szabályos négyzethálózatot alkot. A Cassini-féle vetület alkalmazása nem volt következetes, mivel az alapfelületként használt ellipszoidon a hosszakat síkhosszaknak tekintették, és redukció nélkül vitték át a síkra, ezért helyesebb a „vetület nélküli rendszer” elnevezés. Vö. VARGA JÓZSEF: *Vetületi rendszerek és átszámítások*. PhD-értekezés, BME Általános és Felsőgeodézia Tanszék, Bp., 2007. 7.

5 JANKÓ ANNAMÁRIA: A katonai és a kataszteri felmérések kölcsönhatása (1763–1940). *Catastrum*, 6. (2019) 1:3–18.

TÖRÖK ENIKŐ

*Az 1856. évi első felmérési felügyelőség személyzete**

A magyarországi kataszteri részletes felmérés 1856. évi kezdetekor a soproni adókerületben két aligazgatóságot és 12 felmérési felügyelőséget alakítottak ki. A Johann Schuster által vezetett, soproni székhelyű 1. aligazgatósághoz tartozott az első hat felügyelőség, így az 1. felmérési felügyelőség is. Az 1856. évi munkaterv szerint a nyári munkaszakaszban kezdetben Kismarton lett volna az 1. felügyelőség központja, később pedig Nagymarton. Az év folyamán kelt munkabeszámolók alapján azonban megállapítható, hogy végül Sopron lett a felügyelőség nyári és téli székhelye. Tibolth Károly házát (524. hrsz., 338. házszerű egyemeletes ház, ma Várkerület 27.) bérelték ki a felügyelőség elhelyezésére.¹

A felügyelőség személyzetéről az osztrák császárság udvari és állami sematizmusa (*Hof- und Staatshandbuch des österreichischen Kaiserthumes*) nyújt információkat. Az 1856. évi sematizmus szerint egy felügyelő (Mathias Wonnesch), kilenc mérnök (Johann Hrusch, Inffeld Ignác, Johann Rubini, Franz Baudyss, id. Johann Goller, Johann Schmelhaus, Freisinger György, Tápay Péter, ifj. Vinzenz Förchtgott), négy asztalvezető (Wenzel Šafařowitz, Wenzel Negedly, Anton Turner, Johann Winkler) és 15 segéd dolgozott az 1. felmérési felügyelőségen. A segédek a sematizmusban nem sorolták fel név szerint, őket a hivatali ügyiratokból lehet azonosítani. Az ügyiratokban azonban 18 segéd nevével

találkozunk (Anton Babek, Alexander Bahr, Johann Bobek, Ciol Henrik, Eduard Demmer, Fuchs Frigyes, Moritz Gladyszowsky, Adolf Hinke, Vinzenz Holubek, Johann Korhel, Kratochwill Ferenc, Oskár Oms, Petráss Sándor, Adolf Prokop, Karl Schuha, Georg Treybal, Boleslaus Wantalowitz, Weismantel Vilmos), ami a munkaerő-vándorlással (fluktuáció) magyarázható. A felügyelőség munkájában ezenkívül kisegítők (Emanuel Czerny, Peter Eberl) és egy gyakornok (Homolka József) is részt vett.

A 35 fős személyből ötnek a születési helyére vonatkozóan ez ideig nincsen adat, négyen magyarországi, ötven morvaországi, 14-en csehországi, négyen galíciai születésűek voltak, valamint további egy-egy személy Salzburg tartományban, Alsó-Ausztriában vagy Sziléziában született. A külföldi születésűek közül nyolcra tudjuk, hogy Magyarországon hunyt el.

1856-ban az 1. felügyelőség alkalmazottai mérték fel Sopron városát is: Johann Schmelhaus, Wenzel Negedly, Wenzel Šafařowitz, Inffeld Ignác, Johann Hrusch, Franz Baudyss, id. Johann Goller, és a felügyelő, Matthias Wonnesch ellenőrizte a munkájukat.²

Jelen prozopográfiai tanulmány célja az 1. felmérési felügyelőség személyzete szakmai tevékenységének ismertetése. A források adataitól függően szerepelnek a szócikk

* A bécsi kutatásaimat a Klebelsberg Kuno-ösztöndíj (2015, 2017), a bécsi Collegium Hungaricum kutatói ösztöndíj (2019, 2022) és a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (2021, 2023) támogatásával végeztem. Ezúton is köszönöm Oross Andrásnak, a bécsi magyar levéltári delegátusnak a kutatásban nyújtott segítségét. A tanulmányhoz szükséges kutatás a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatásával az NKFI Alapból (K 132723) valósult meg.

1 Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA), Finanz- und Hofkammerarchiv (= FHKA), Neue Hofkammerarchiv und Finanzministerium (= NHK) Katasterabteilung Akten (= Katasterabt.) 375. 1856/1135., 383. 1856/3327., 384. 1856/4097., 386. 1856/4519., 401. 1857/12130., TÖRÖK ENIKŐ: A kataszteri felmérés szervezete 1850 és 1861 között. *Catastrum*, 8. (2021) 1:13–17. Uő: A „földképi”, azaz felmérési igazgató hatásköre az 1854. évi előírások szerint. *Catastrum*, 4. (2017) 2:18. Tibolth házáról l. még Uő: A soproni ideiglenes kataszteri térképtár, 1857–1860. *Catastrum*, 5. (2018) 1:4–6.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 78. Térképtár, Kataszteri Gyűjtemény, Térképek (= S 78), 1685/21-96.

■ Sopron belterülete 1:1440 méretarányú térképének egyik szelvénye, 1856. Inffeld Ignác munkája (MNL OL, S 78. 1685/92.)

ben a személyek alapvető életrajzi adatai, a tanulmányokra vonatkozó információk, a kataszteri előmenetel ismertetése, illetve röviden utalás a kataszteri szervezeten kívüli szakmai működésre. Az utóbbi vagy megelőzte, vagy követte a kataszteri szervezetben eltöltött időszakot.³

A szócikkekben alkalmazott rövidítések: adóker. = adókerület, cs. kir. = császári és királyi, felm. = felmérési, ff. = felmérési felügyelőség, hf. = helyszínelési felmérési felügyelőség, Hh. = háromszögelő hivatal, id. = ideiglenes, kat. = kataszteri, Kig. = kataszteri igazgató-

ság, ker. = kerület, Ktt. = kataszteri térképtár, oszt. = osztályú. Zárójelben a munkakörbe lépés időpontja és évszámmal a szolgálati hely (Magyarországon első említéskor az adókerület, illetve a felmérési felügyelőség, egyébként csak országnév) szerepel. A kataszteri pályafutást gyakran nem tudjuk folyamatosan követni, mivel nem minden évből rendelkezünk adatokkal. A személyek betűrendben követik egymást.

Babek, Anton (? – ?) 1. oszt. segéd (1856. 06. 21-éről van adat: soproni adóker. 1. ff.).⁴

3 A forrástípusokra vonatkozóan I. REISZ T. CSABA: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Törzskönyvi lap, szolgálati és minősítési táblázat. *Catastrum*, 4. (2017) 2:29–48. Uő: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Anyakönyvek, iskolai értesítők, gyászjelentések. *Catastrum*, 4. (2017) 3:14–21. Uő: A katasztertörténeti prozopográfia forrásai. Címtárak, hivatalos közlönyök, adatbázisok. *Catastrum*, 5. (2018) 1:15–25. REISZ T. CSABA – TÖRÖK ENIKŐ: A magyarországi kataszteri felmérés tisztviselői kara. *Catastrum*, 9. (2022) 3:54–64.

4 ÖStA, FHKA NHK Katasterabt. 384. 1856/4097.

TIMÁR GÁBOR – SIPOS ANDRÁS – KOVÁCS VIKTÓRIA – KOZMA LÁSZLÓ

Budapest nagy méretarányú kerületi térképsorozatai (1944–1986) és georeferálásuk

A második világháború és a lezárultát követő néhány év soha nem látott változásokat hozott Budapest életébe. A háborús pusztítás, a megkezdődő újjáépítés és a politikai változások mellett jelentősen megnövekedett a város közigazgatási területe is.¹ A pesti peremvárosi és

-községi gyűrű mellett a főváros része lett Csepel, a budai oldalon pedig a mai XXII. kerület mellett további határos településekkel bővült a II., a III. és a XI. kerület is. A városi és kerületi igazgatás, várostervezés, ingatlan-nyilvántartás számára különösen fontos volt a változások

Kerület	A felmérés és a felújítás adatai	A címlapok felirata	Megjegyzés
I.	1944. jún. 30. állapot, helyszínelve: 1959. XII. – 1960. III. (ceruzával)	Budapest főváros I. kerületének felmérési térképe 1944. június 30-ai állapot	
II.	A régi II. kerületben a felmérést (1944) a volt Városmérési Kirendeltség, a felújítási helyszínelést (1967) a belterületen a Budapesti Geodéziai és Térképészeti Vállalat (BGTV), a külterületen az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal (ÁFTH) Fővárosi Felügyelősége végezte. Pesthidegkút felmérését a belterületen 1968-ban a BGTV, a külterületen a Fővárosi Földhivatal végezte 1971-ben.	Budapest főváros II. ker. kül- és belterületének felmérési térképe	
III.	A régi III. kerületben (Óbuda) a felmérést (1943) a volt Városmérési Kirendeltség, a felújítási helyszínelést (1964) a BGTV végezte a belterületen, a külterületen az ÁFTH Fővárosi Felügyelősége. Csillaghegy felmérését a BGTV végezte 1965-ben. A régi Békásmegyer belterületének egyszerűsített felmérését a BGTV végezte 1965-ben a volt 9. Földmérési Felügyelőség 1935. évi munkája alapján. A külterület egyszerűsített felmérését az ÁFTH Fővárosi Felügyelősége végezte. Az állami átvétel megtörtént 51/61/1965. és 77/1/1966. ÁFTH számon 1966. január 28.	Budapest főváros III. ker. kül- és belterületének felmérési térképe	
IV.	A felmérést végezte: a BGTV, 1959. márc. 31. állapot.	Budapest főváros IV. kerületének felmérési térképe 1959. március 31-i állapot	

1 Az 1949. évi XXVI. törvény Budapest főváros területének új megállapításáról: „1. § Az országgyűlés Budafok, Csepel, Kispest, Pestszenterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest megyei városokat, Albertfalva, Békásmegyer, Budatétény, Cinkota, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákoscaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom és Soroksár nagyközségeket Budapest fővárossal egyesíti.” A tényleges kerületi beosztást a Minisztertanács a 4349/1949. (XII. 20.) rendeletben szabályozta.

Kerület	A felmérés és a felújítás adatai	A címlapok felirata	Megjegyzés
V.	Az 1946–1948. években készült tömbhatármérések és az 1:720 méretarányú térképek felhasználásával mérte és helyszínelte a BGTV 1970-ben.	Budapest főváros V. kerületének felmérési térképe	
VI.	A felmérést végezte 1971-ben a BGTV.	Budapest főváros VI. ker. felmérési térképe	
VII.	Az 1946–1948. években készült tömbhatármérések és az 1:720 méretarányú térképek felhasználásával mérte és helyszínelte a BGTV 1971-ben.	Budapest főváros VII. ker. felmérési térképe	
VIII.	Az 1946–1948. években készült tömbhatármérések és az 1:720 méretarányú térképek felhasználásával mérte és helyszínelte a BGTV 1970-ben.	Budapest főváros VIII. ker. felmérési térképe	
IX.	A felmérést végezte: a BGTV. 1963. márc. 31-i állapot.	Budapest főváros IX. kerületének felmérési térképe 1963. március 31-i állapot	
X.	A X. kerület első szakaszát 1952–1954-ig, a teljes befejezést, illetve a felújítását 1961–1965-ig végezte a BGTV. A záró helyszínelés éve 1965. Az állami átvétel megtörtént 77/25/1966. ÁFTH számon 1966. szept. 30-án.	Budapest főváros X. ker. belterületének felmérési térképe	
XI.			Nincs meg a sorozat címlapja. A levéltárban őrzött más XI. kerületi térképsorozattal összehasonlítva megállapítható, hogy valószínűleg az 1963. évi XI. kerületi felmérés térképe.
XII.			Nincs meg a sorozat címlapja. A levéltárban őrzött XII. kerületi térképsorozattal összehasonlítva megállapítható, hogy valószínűleg az 1944. évi felmérés térképe, amelynek felújítási helyszínelése 1963-ban történt.
XIII.	A felmérést végezte: a Városmérési Iroda. 1954. jún. 30-i állapot, felújítási helyszínelés: 1960 (ceruzával).	Budapest főváros XIII. kerületének felmérési térképe 1954. június 30-i állapot. Felújítási helyszínelés 1960. évben	
XIV.	A felmérést végezte: a Városmérési Iroda. 1953. jún. 30-i állapot.	Budapest főváros XIV. kerületének felmérési térképe 1953. június 30.-i állapot	

CSIMA PÉTER

Szentendre 18. századi határvései

Előzmények

A Kárpát-medence azon hegyvidéki településeinél, ahol sok kőanyag hevert a felszínen, a határok jelölésében már a középkortól kezdve fontos szerepet kapott a kő. A legegyszerűbb volt a különleges formájú vagy színű természetes kőtömbök megjelölése, de főként a nagy egyházi birtokok és a főúri uradalmak határaitra gyakran helyeztek előbb durván faragott, majd szabályos alakzatra megmunkált és véséssel jelölt határvéveket is. A Visegrádi-hegység déli sávjában, a Szentendréti övező erdőkben kirándulók – évszázadokkal ezelőtt állított vagy valamilyen módon megjelölt – kő határvévek mellett sétálnak. A táj történelmének különleges, mára egykori szerepüket elvesztett emlékeiről azonban mégsem tudnak, mert az erdő elfedi azokat.

Szentendre, a többszáz éves határvéveket őrző település példáján mutatom be a határvévek jelölésének magyarországi hagyományait, módjait, a hangsúlyt a határvévek egyik fontos típusára, a határvévekre helyezve. Takács Lajos a határvévek valamennyi típusát és a határvévezés módját – határvévek jegyzőkönyve alapján – ismertető monográfiában a határvévekről is szól, de ma is eredeti helyükön fellelhető határvéveket nem említi.¹ A 18. században térképekkel dokumentált határvévek nagy száma miatt a szentendrei táj mintaterületként alkalmas az egykori határvévezés formáinak ismertetésére, sőt a város hegyvidéki részén akár azok eredeti helyükön, ismeretterjesztési céllal történő bemutatására is. A 14-15 millió

évvél ezelőtti vulkáni tevékenység következményeként az erdővel borított felszínen nagy mennyiségben hevernek a kisebb-nagyobb kővek, kőtömbök. Az itt lévő határvévek többsége természetes képződmény, sziklakibúvás vagy az alapkőzethez nem kapcsolódó sziklatömb, amelyek különleges formájuk vagy a rájuk vésett jelölések miatt válhattak határvévekké. A különleges formájú kőtömbök közül néhány önálló tulajdonnevet kapott. Hozzájuk hasonlóan nagy számban fordulnak elő a kisebb kővekből összehordott határvévek. Az országban máshol jóval gyakoribb föld és fa határvéveknek itt csak kiegészítő szerepük volt, Szentendre határvéveinél a kő határvévek domináltak.

A 18. század második felében Szentendre városnak évekig tartó határvéveit voltak két, vele szomszédos településsel, a tőle déli irányban fekvő Pomázzal és nyugati szomszédjával, Szentlászlóval is (ma Pilisszentlászló). A szentendrei birtokpercek jegyzőkönyveire hivatkozva két határvéve név szerint is megemlíti Takács Lajos. A perekhez 1762 és 1769 között, több változatban készített, öt kéziratos térkép segítségével azonosíthatóak a város egykori határvévelei.² Szentendre külterületének északnyugati sarkán a vele szomszédos települések – Dunabogdány, Tahitótfalu és Leányfalu – egymás közötti határvéveit bemutató térképek közül további kettőn láthatóak szentendrei határvévek is.³

A vitákat eldöntő kompromisszumos döntések, megegyezések következtében a határvévek több szakaszon elkerült az érintett felek által

1 TAKÁCS LAJOS: *Határvévek, határvévezés a feudális kor végén Magyarországon*. Bp., 1987.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL), S 11 Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek, Kamarai térképek (= S 11) No. 42/a. Szentendre–Szentlászló és Szentendre–Pomáz határvéve, 1762; S 86 Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek, Pálos kolostori térképek (= S 86), No. 9. Szentendre–Szentlászló határvéve, 1762; MNL OL, S 107 Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek, Bírósági levéltárakból kiemelt térképek (= S 107), No.19/1. Szentendre–Szentlászló határvéve 1762; S 11. No.42/1. Szentendre–Pomáz határvéve 1765; S 86. No.8. Szentendre–Szentlászló határvéve, 1769.

3 MNL OL, S 86. No. 6. Bogdány–Szentlászló határvéve, 1760; S 11. No. 30. Öt települést érintő határvéve térkép, 1770.

előzőleg jogosnak tartott vonalról. A bíróság által kijelölt új vonalakon akkor új határjeleket emeltek. Külön érdekesség, és valószínűleg országosan is ritkaságnak számít, hogy mind a szomszédos felek által vitatott határvonalakon lévő korábbi, mind az akkor kijelölt új határvonalakon emelt új határjelek közül sok megtalálható ma is.

Szentendre határvitaterképei

Az 1762-ben Liptay Károly József által készített három térkép közül az egyik (S 11. No. 42/a.) Szentendre város délnyugati és északnyugati határvonalát ábrázolja, a vitatott szakaszokon egyrészt Szentendre, másrészt a vele szomszédos két település – Pomáz és Szentlászló – által jogosnak tartott vonalakkal és az azokat bizonyító határjelekkel (1. kép). Két másik térkép (S 86. No. 9. és S 107. No. 19/1.) csak a Szentendre és Szentlászló közötti határvitát mutatja be, a két fél által megadott vonalakon és jelekkel.

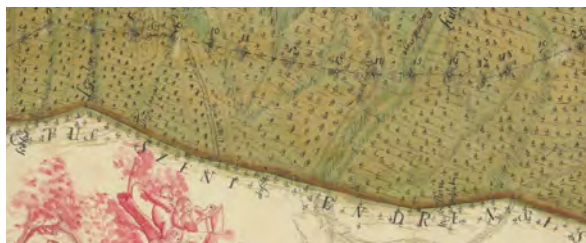
■ 1. Határkövek a Lajos-forrás és a Som-hegy csúcsa között (MNL OL, S 11. No. 42/a., részlet)

Az 1765-ben Ruttkay Dániel által készített térkép (S 11. No. 42/2.) pedig a Szentendre és Pomáz közötti határvita tárgyát képező tájsávot mutatja be, de már megmutatja a két határvonal között meghúzott, megegyezéssel új határszakaszt is, egyenes vonallal a Som-hegy csúcsától a Kő-hegyig (2. kép).

Az 1769-ben Szabadhegyi Mihály pálos rendi földmérő által készített térkép (S 86. No. 8.) is csak a Szentendre és Szentlászló közötti határvita által érintett tájsávot ábrázolja, a per tárgyát képező, vitatott határokkal és a döntést követően kijelölt új határvonallal, illetve

■ 2. Szentendre és Pomáz által jogosnak tartott határok közötti tájsáv az új, megegyezéssel határvonallal 1765 (MNL OL, S 11. No. 42/2., részlet, elforgatva)

■ 3. Megegyezéssel új határvonal közhalmokkal jelölve a két vitatott határ között (MNL OL, S 86. No. 8., részlet)

az azon akkor állított új határjelekkel (3. kép). A vitatott területsáv az északi négyeshatártól délen a Dömör-kapuig, illetve a Sikáros-patakig húzódott. Pilisszentlászló történetének ismertetése kapcsán, a térséget ábrázoló egyéb kéziratos térképek bemutatása mellett, ennek a térképnek a határjeleit és helyneveit is részletesen elemezte Hrenkó Pál.⁴

Az óbudai uradalom szentendrei erdőiről 1778-ban készített birtoktérkép (S 11. No. 36.), bár már a határper lezárását követően készült, a vitatott régi és az új határt is megmutatja, a kettő közötti sávba pedig készítője, Kneidinger András azt írta, hogy elvesztett legelőerdő.⁵

Kövek Szentendre és Pilisszentlászló határára

Szentendre északnyugati és Szentlászló délkeleti határára a két település egymástól 400–500 méterre lévő vonalakat nevezett meg jogos határnak, sőt ez a távolság két ponton 800 méteresre is kiszélesedett. A határvitában a szentendreiak által megnevezett határpontok közül a Szentendre és Szentlászló között vezető országúttól északra eső tájrészletben

4 HRENKÓ PÁL: Pilisszentlászló és a pálosok. *Dunakanyar*, 28. (1992) 2:10–17.

5 MNL OL, S 11. No. 36. Óbudai uradalom, Szentendre erdőtérképe, 1778.

NKFIA-PÁLYÁZAT

A magyarországi hódoltság és hódoltsági peremvidék kataszteri iratainak (tapu-defter) feldolgozása (OTKA K 132475, K 132609)

Szakmai beszámoló a negyedik évről (2022–2023)

Eredményeink

A kutatócsoport az MNL–BTK TTI konzorciumaként működik. A 2022/23-ra kitűzött pályázati cél szakmai megvalósítása érdekében a futamidő meghosszabbítására volt szükség. A negyedik pályázati évre tervezett forrásfeldolgozás és adatbázis-építés, valamint a térinformatikai fejlesztések is csekély lemaradásban vannak, de a meghosszabbított futamidővel a pályázati cél megvalósítható.

1. Defterek tudományos feldolgozása

A negyedik pályázati év célkitűzése a koppányi, szegedi, szekcsői és szekszárdi szandzsákok 16–17. századi birtokadományozási naplói (ruznamçe defteri) feldolgozásának a folytatása volt. Az év folyamán összesen 24 defter adatait rögzítettük. Az „Oszmán összeírások gyűjteménye” című relációs adatbázis tesztfelületére 994 új rekordot töltöttünk fel, amelyek mindegyike egy-egy szpáhi jellemzően több településből álló birtoktestének és saját katonai előmenetelének adatait tartalmazza. Az idei feltöltéssel 151-re emelkedett az adatbázisban kutatható, Magyarországra vonatkozó defterek száma, amelyekben pillanatnyilag összesen 26 300 kereshető birtok-, hely- és személynévi rekord van.

a) A szegedi, szekcsői és szekszárdi szandzsák deftereinek feldolgozása a terveknek megfelelően elkészült, a koppányi szandzsák 16. századi adatainak betöltése még folyamatban van.

b) A jobb térképi megjelenítés miatt terven felül betöltöttük az adatbázisba a simontornyai szandzsák négy szandzsákösszeírását, ezzel a dél-magyarországi régió teljes térképi lefedettséget kapott.

– MNL: Sz. Simon Éva elvégezte a koppányi és mohácsi szandzsák 3-3 birtokadományozási naplójának feldolgozását, valamint 4 simontornyai defter betöltését az adatbázisba.

– BTK TTI: Fóti Miklós és Dorogi Ilona elvégezték a szegedi, szekcsői és szekszárdi szandzsák 21 birtokadományozási naplójának feldolgozását.

c) Az új rekordok elsősorban a 16. századi hadtörténeti kutatás számára jelentenek újdonságokat. Az adatbázis több mint 200, részben már azonosított és datált magyarországi portyának és a benne részt vevő török csapatteknek az azonosítására biztosít lehetőséget.

d) Az adatbázis frissítése és publikálása az MNL AOL felületén a terveknek megfelelően megtörtént.

e) Előkészületek történtek arra, hogy az adatbázis 2023 decemberében elérhetővé váljon az Európai Levéltári Portálon keresztül is.

A munkát három szakértő segítette:

a) BTK TTI: Hegyi Klára folyamatosan végzi a feltöltendő adatok szakmai ellenőrzését.

b) MNL: Az Újvidéki Egyetem két tanára, Boris Stojkovski és Miroslav Pavlović elsősorban szláv források elemzésével nyújtottak segítséget egyes helynevek lehetséges eredetének és helyes olvasatának megállapításában.

2. Adatbázis-fejlesztés

A terveknek megfelelően megtörtént az „Oszmán összeírások gyűjteménye” című adatbázis felületeinek előkészítése a nemzetközi kutatók számára. Az adatbázismezők angolra, a defterek terminus technicusainak török nyelvre fordítása elkészült. Emellett a felsőbb közigazgatási egységek nevét a jobb kereshetőség

és a forrásokkal való könnyebb összevetés érdekében arab betűkkel is felvettük.

A komparatív kutatások biztosítása érdekében tovább folytattuk a Magyar Kamara által irányított „Porta (dika) összeírások (E 158)” adatbázisának folyamatos fejlesztését.

a.) Az MNL munkatársai, Tuza Csilla, Kovács Zsuzsanna és Németh György gyakorlatilag befejezték az adatok feldolgozását. Az oszmán–magyar adatbázisrendszer szinkronizált működése érdekében így tovább folytatható a településnevek normalizált névalakokkal és térinformatikai azonosítókkal (ID) való ellátása. Sz. Simon Éva a részben hódolt Zala vármegye településeit, Németh István – az MNL OL munkatársa – pedig Pozsony vármegyei településeket látta el a párhuzamos vizualizációt biztosító térinformatikai ID-kkel.

b.) MNL – BTK TTI: A migrált adatok tesztelését és szükség szerinti javítását Sz. Simon Éva és Demeter Gábor folyamatosan végzi.

3. Térinformatikai fejlesztés

Az eredeti tervektől eltérően az adatbázisok vizualizálását nem sikerült a TÉRINFO Bt. közreműködésével a TatukGIS programmal megoldani. Mivel ez az eddig használt szoftver más programokkal nem kompatibilis, a „Dikális összeírások” című adatbázis lekérdezési szkriptjeinek elkészítése előtt szükségessé vált egy új program bevezetése.

a) A tervekkel ellentétben a TÉRINFO Bt. helyett Gyula Gergő egyéni vállalkozó bevonásával kezdtük meg a kondomínium térképeinek tömeges létrehozásához szükséges lekérdezési szkriptek előállítását. Ennek a folyamatnak az első lépcsője az átállás a korábban használt TatukGIS térinformatikai szoftverről az ingyenes, de vizualizációs céljainknak ugyanúgy megfelelő és a térképészeti utómunkákat lényegesen megkönnyítő QGIS programra. Megkezdődött a korábban használt lekérdezési szkriptek átírása az új programnyelvre. Ez rövid távon a pályázat egyik

célkitűzésének, a hódoltsági atlasznak a jó minőségű megjelentetését, a kondomínium ábrázolásának lehetőségét, hosszú távon pedig az összeírásokat tartalmazó adatbázisokhoz kapcsolt interaktív vizualizáció létrehozásának megvalósíthatóságát biztosítja. Az oszmán szkriptek átírása után a „Dikális összeírások” adatainak lekérdezésére is ugyanezt a térinformatikai programot kívánjuk használni.

b) Németh Gábor egyéni vállalkozó további utómunkákat és pontosításokat végzett a 16. századi alaptérképen.

4. Forrásfeltárás

Az előző évekkel ellentétben 2023-ban végre újra mód nyílt a pályázat munkatervében megjelölt forrásfeltárás folytatására.

a) Szakmai okokból nagy hangsúlyt fektetünk az Isztambulban, a Başbakanlık Osmanlı Arşivi nagyon bőséges Hungarica-anyagában megkezdett kutatások folytatására. Elsősorban rúznámcsékat, a budai vilájet területéhez tartozó balkáni szandzsákok szandzsákösszeírásait és timár-jegyzékeit, valamint kinevezési deftereket gyűjtöttünk, lehetőséget biztosítva ezzel a teljes budai vilájet feldolgozására és komparatív vizsgálatok elvégzésére. A digitális másolatban hazahozott felvételek száma összesen: 13 fondból 25 330 felvétel, amelyeket az MNL OL digitális fotótárában helyeztünk el.

b) Demeter Gábor bécsi kutatóútja során a Bécsben, az Österreichische Nationalbibliothekben és a Haus- Hof- und Staatsarchivban őrzött, az MNL állományában hibásan vagy hiányosan meglévő defterek adatainak korrigálását végezte el.

5. Tudományos közlések

a) Megjelent publikációk:¹

MNL – BTK TTI: 1 könyv, 1 könyvfejezet, 2 angol nyelvű folyóiratcikk, 4 magyar nyelvű folyóiratcikk, 3 magyar nyelvű konferencia-cikk.

¹ L. az MTMT-ben.

NKFIA-PÁLYÁZAT

„Négyzetkataszter”: A magyarországi kataszteri felmérés térkép- és iratanyagának katasztere, 1850–1918 (K 132723)

Szakmai beszámoló a negyedik évről (2022–2023)

A projekt 4. évében a célkitűzések maradéktalan megvalósítását és a pályázat befejezését az előző években keletkezett nehézségek (COVID, utazási és kutatási korlátozások, infláció, drágulás) feltorlódása hátráltatta és akadályozta. Az MNL funkcionális szervezeti egységei (Projektigazgatóság, Gazdasági Igazgatóság, Humánpolitika) ebben az évben úgy támogatták a projektet a rájuk háruló feladatokban, ahogy az mindig is elvárható volt. A fiatal kutatók személyében végre nem történt változás – ez részben a személyi költségek átcsoportosításának köszönhető, mert így sikerült a jogszabályban előírt garantált bérminimumot (!) kifizetni –, ez lehetővé tette a számukra tervezett projektem befejezését. A vezető kutatónak 2023-ban sem volt kutatónapja a befogadó intézménynél.

A pandémia óta – és az utazási és járulékos költségek csökkentése érdekében – a kutatócsoport tagjai közötti kommunikáció formája az elektronikus levelezés és az online értekezlet (zoom) volt. A szenior kutató folyamatosan segítette a fiatal kutatókat a feldolgozás technikai kérdéseiben és az irattípusok azonosításában.

Iratanyagfeltárás

A fiatal kutatók a két megyei tagintézményben befejezték az ottani felmérési felügyelőségek iratanyagának darabszintű feltárását és a levéltári nyilvántartó rendszerben (Scope) feldolgozását. A vállalt feladat maradéktalanul teljesült.

MNL BaML: VI.181. Pécsi Állami Földmérési Felügyelőség iratai fond (605 doboz, 50 kötet) a tárgyévben: 134 nagydoboz, összesen 1523 rekord. A négy év alatt összesen 6059 leírási egység készült el a Scope-ban.

MNL HBML: VI.181. A Bihar és Hajdú vármegyei Földmérési Felügyelőségek iratainak gyűjteménye fond (61 csomó, 1348 kötet), 5 csomó és 59 kötet, összesen 895 rekord. A négy év alatt összesen 2953 leírási egység készült el a Scope-ban.

Az eltérő mennyiségek és őrzési egységek is jól mutatják az iratanyag sokszínűségét. A rekordok már elérhetők az Elektronikus Levéltári Portálon (www.eleveltar.hu).

Külföldi kutatások

Évente négyhetes ausztriai levéltári kutatást terveztünk Török Enikő számára, ez az 1. évben (2020) a járványhelyzet miatt nem valósult meg. 2022-ben a Collegium Hungaricum egy hónapos ösztöndíjával, 2021-ben, majd 2023-ban (június 5–30. között) a projekt keretében végezte a szenior kutató a kutatásokat.

A korábbi évekhez hasonlóan a kutatás a Földadó-kataszteri Főigazgatóság (Generaldirektion des Grundsteuerkatasters = GGK) iratanyagának feltárására (GGK ügyiratai /Akten/ és az azok mellől kiemelt mellékletek /Beilage/) irányult. Österreichisches Staatsarchiv (ÖstA), Finanz- und Hofkammerarchiv (FHKA), Neue Hofkammer und Finanzministerium, Allgemeine Abteilungen. Katasterabteilung, Akten GGK, 574–612. doboz (38 doboz, 603. doboz nincs): 469 kataszteri felmérésre vonatkozó ügyirat (1869–1871), Akten Beilagen – 687. doboz (1 doboz), az utóbbi magyar vonatkozású iratokat nem tartalmazott. A feltáráról jegyzék készült: dobozsám, ügyirat év- és iktatószáma, beadó neve, röviden a beadvány tárgya (német nyelvű ügyiratok, a beadó és a tárgymegjelölés a jegyzékben német). Ez az értelmezés és a

fordítás hibáit elkerüli, és az osztrák, román, szlovák stb. kutatók számára is könnyebben használhatóvá válik.

A kiegyezést (1867) követően a magyarországi kataszteri felmérés a magyar Pénzügyminisztériumhoz tartozott, de mivel sok idegen ajkú mérnök kérvényezte áthelyezését a német-szláv tartományok földadórendezéséhez, ezért a személyzeti anyagban a prozopográfiai kutatásokban jól hasznosítható adatok lelhetők fel. A kutatási beszámoló és a jegyzék elérhető a projekt honlapján (Iratfeltárás/Ausztria). A tervezett időszak feltárása teljeskörűen megtörtént.

A projektben azért terveztünk levéltári kutatásokat a Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Szolgálatánál (Marosvásárhely), mert a 2014-ben Maros megye anyagáról elsőként megjelent román–magyar kétnyelvű fondjegyzék szerint nemcsak a családi levéltárakban és az egyes települések iratanyagában őriznek kataszteri iratokat (kataszteri térkép, kataszteri telekkönyv, kataszteri földkönyv, kataszteri birtokív; 1855 és 1918 közötti, igen szórt évekből), hanem nagyobb gyűjtemények is találhatóak ott. Az 595. *Colecția planuri topografice* (Helyrajzi tervek és térképek gyűjteménye; helységenkénti kataszteri térképek) és a 60. *Colecția evidența cadastrală* (Kataszteri nyilvántartások gyűjteménye; 477 helységből kataszteri földkönyvek) fondokat kívántuk legalább jegyzékükben és szondázva kutatni. A vezető és a senior kutató által október 2–6. között végzett kutatás körülményeiről és az elvégzett munkáról részletes jelentést készítünk a *Catastrum* számára, az elsődleges beszámoló elérhető a projekt honlapján (Iratfeltárás/Románia).

A pozsonyi helyszíni kutatásra ebben az évben már nem jutott idő, azt a projekt meghosszabbított időszakában, 2024-ben végezzük el.

Belföldi levéltári kutatások

A Földmérési és Távérzékelési Intézetben¹ lévő kataszteri térképek digitális másolatainak

(X 10837) állományba vétele folytatódott, 166 leírási egység készült el: X 10837-1.-(93–130.), X 10837-2.-(175–194.), X 10837-13.-(1–28.) és X 10837-14.-(1–118.). A Preservica levéltári szakrendszerbe bekerült 2478 fájl (396,4 GB): X 10837-4.-(42–215.) és X 10837-2.-(175–194.). A feldolgozást Török Enikő végezte.

Az elkészített tanulmányokhoz egyedi levéltári kutatás volt szükséges (MNL OL, BaVL, HBVL), ezt a szerzők maguk végezték vagy a vezető és a senior kutató nyújtott abban segítséget.

Poligontérkép az adatok vizualizációjához

A projekt adatbázisa vizualizációjához tervezett pont- és poligontérkép shape-fájla már most további tudományos munkákat segít, igazolva a projekt alapvető jellegét. 2023 januárjára készült el az új GISa Hungarorum adatbázis és digitális atlasz, amely a Négyzetkataszter projekt keretében készült 1:144 000 méretarányú alaptérképeket használta fel (Németh Gábor munkája). Az adatvizualizáció a projekt meghosszabbított szakaszában, 2024-ben valósul meg.

Prozopográfiai gyűjtemény, névtér

Az 1850 és 1918 között a kataszteri szervezetben dolgozó személyek életrajzi adatainak feltárása folytatódott. A 2022-ben elkészült prozopográfiai adatbázis (MS Access) feltöltése folytatódott, jelenleg közel 3500 személy szerepel benne, közülük több mint 3000 a kataszteri felmérésben szerepet játszó személy (a többi családtag, az ő ismeretük a kapcsolati háló feltérképezéséhez szükséges). A személyek – később adataik is – a projekt honlapjának Prozopográfia menüpontjában találhatóak. Az életrajzi adatok kutatásába bekapcsolódtak a fiatal kutatók is.

A prozopográfiai – és általános kataszter-történeti – kutatások támogatása érdekében a projekt valamennyi résztvevőjének közreműködésével feltártuk a *Kataszteri Közlöny* 27 év-

* A FÖMI jogutódja Budapest Főváros Kormányhivatala, ahonnan egyes feladatok kiválással kerültek a Lechner Tudásközpontba.

A boldog szerkesztő

Könyvajánló

A *Catastrum* 2023. évi 4. számában – a folyóirat történetében először, és remélhetőleg hosszú ideig másért nem – nekrológ jelent meg Reményi József Tamás (1949–2023) olvasószerkesztőnk emlékére. Novemberben Darvasi Ferenc vele készített életútinterjújának megjelenését kívántuk ünnepelni, ehelyett a hóvégi bemutató már megemlékezéssé alakult át.

A kötetben azok az interjúk jelentek meg, amelyet a pályatárs 2018–2019-ben, majd 2023-ban készített Reményi József Tamással, aki – ha tevékenységi köröket kell a neve mellé rendelni – irodalmár, kritikus és szerkesztő volt ízig-vérig. Ő maga olyan nagy örömét lelte a szövegekkel való foglalatosságban, hogy a kötetnek eredetileg azt a címet szerette volna adni, hogy „a boldog szerkesztő”. Erről aztán hagyta magát lebeszélni, de mivel annyira jellemző volt rá ez a hozzáállás, ezért ez az ismeretetés mégis így emlékezik rá.

Az interjúsorozat igen aprólékosan tárja fel Reményi életútját, benne felmenőit, családját, a szülői házat, az iskolák jellemformálását, hogy aztán a magyar irodalom gyarapításában és fejlesztésében végzett több évtizedes – félévszázados! – tevékenységének eredményeit és kudarcait, a sors- és pályatársaival megélt irodalomtörténetet foglalja össze az olvasónak.

2017 óta, hét éven keresztül – szinte egy időben a *Századok* folyóirattal – a *Catastrum* olvasószerkesztője volt, és ezt a munkát is nagy örömmel végezte. „Regények, verseskötetek mellett történettudományi tanulmányokat szerkesztetek. Ez most a legújabb fejlemény: a *Századok* olvasószerkesztője lettem. És a *Catastrum* nevű, negyedévente megjelenő szakfolyóiraté, amely a kataszteri munkák történetével foglalkozik (ki gondolná, hogy egy ennyire speciális szakterület, irtózatosságnak, száraz adattal, mennyi érdekességet kínál egy irodalmárnak is: legutóbb például a trianoni határok földmérési munkálatainak jegyzőkönyveit böngészhettem). Noha időnként vért izzadok vele, mert a szakemberek

■ Reményi József Tamás. *Mindig volt egy szigetem*. Darvasi Ferenc életútinterjúja. Cser Kiadó, Bp., 2023. 288 oldal

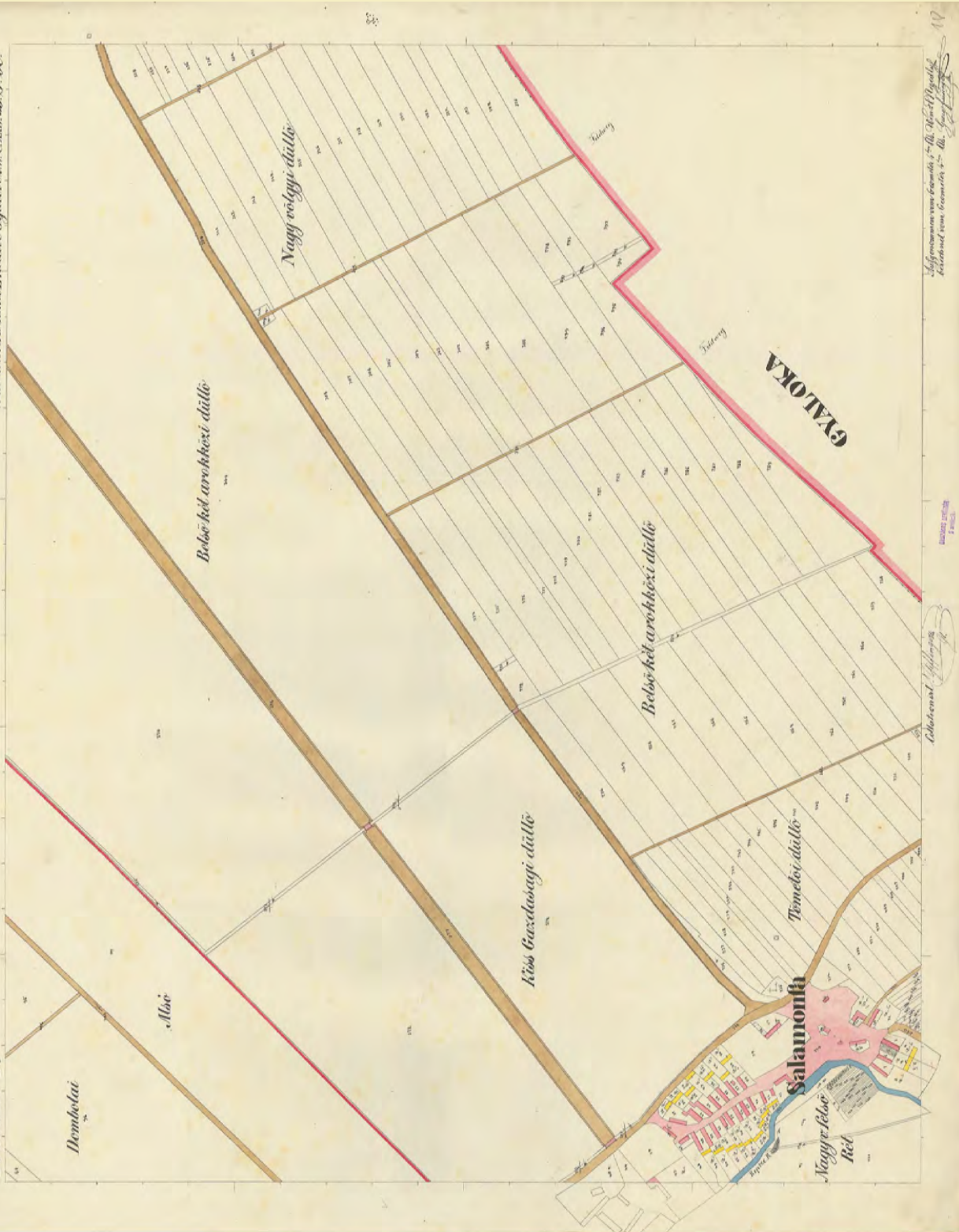
jó része döbbenetesen fogalmaz. Több éve pályán lévő, agyonolvasott értelmiségi emberek, és képtelenek egy mondatot összerakni. És nemcsak a stílust kell gatyába rázni, hanem ott van a szövegapparátus, lábjegyzetek, mutatók – hát azt gyűlölöm. Előtte soha életemben nem kellett lábjegyzetekkel foglalkoznom. Pedig itt szigorúan veszik, az akadémiai szabályzat szerint, hogy hol kell pont, vessző és kurziválás.”

Reményi József Tamás olvasószerkesztői tevékenységéhez éppen azért ragaszkodtunk, mert úgy tartjuk: a magyar nyelvnek mint a gondolkodás kifejezőeszközének ápolása, értékeinek megőrzése és továbbadása a széles értelemben vett irodalom, benne a szakirodalom egyik fontos küldetése. Még a tudományos folyóiratoknak is arra kell törekedniük, hogy szerkesztőségükben helyet kapjon az olyan szakember, aki az olvasható és nagy kifejezőerővel bíró nyelv értő gondozásával emeli a kiadvány nemzeti értékét. Olvasószerkesztőnk ilyen volt, és hogy hogyan vált azzá, azt az életútinterjúból megismerhetik az olvasók.

Reisz T. Csaba

4. Enclave 1.

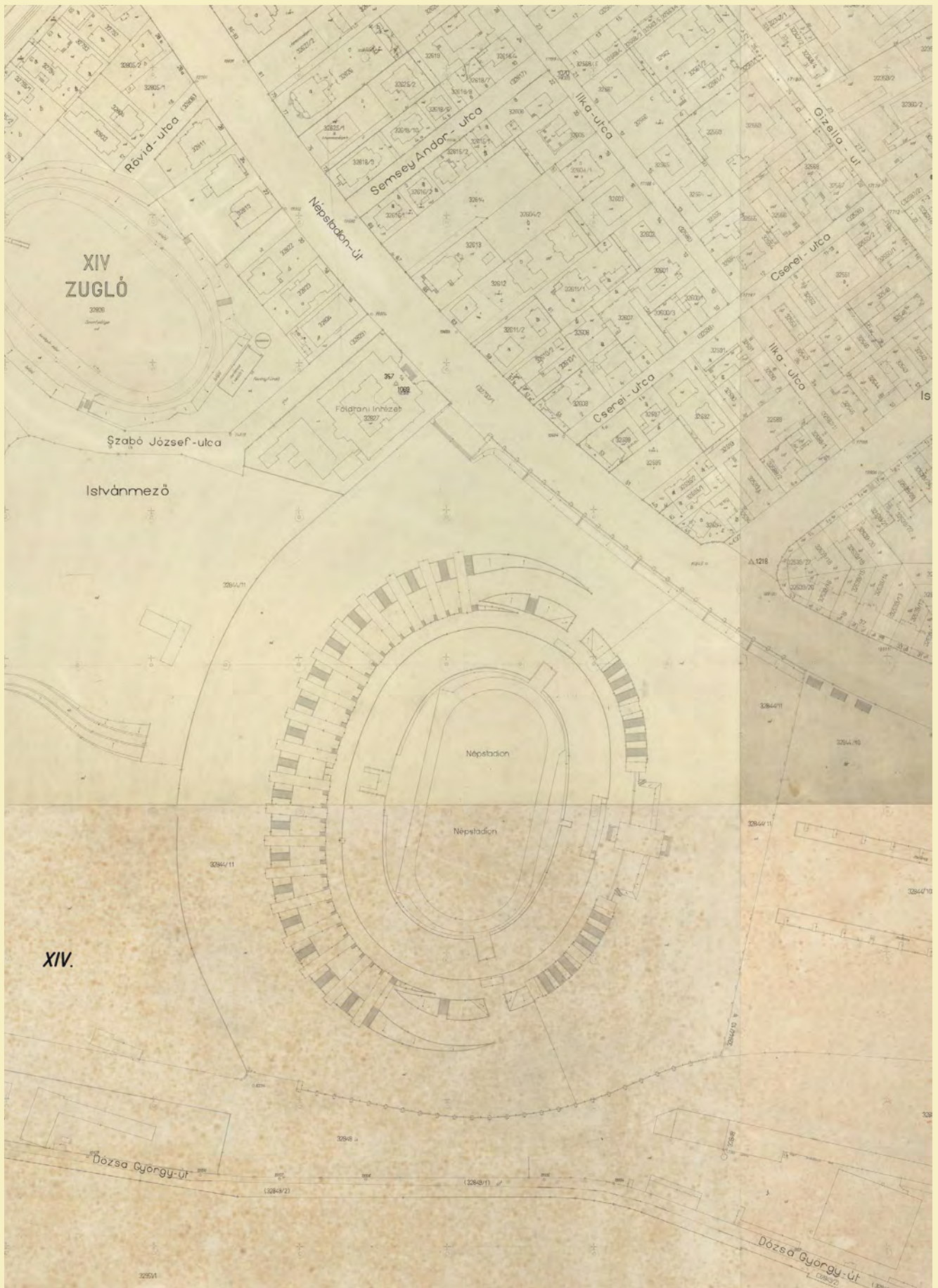
Salamonfa soml. Enclave Gyűlési, M.CXVII. 23. S. be.

Alföldi és Soml. Enclave Gyűlési, M.CXVII. 23. S. be. 1857. J. G. Giffinger

Alföldi és Soml. Enclave Gyűlési, M.CXVII. 23. S. be. 1857. J. G. Giffinger

■ Salamonfa katasteri térképének 4. szelvénye, 1857. Készítette Wenzel Nagedly, Freisinger György és Johann Giffinger (MNL OL, S 78. 1709-18.) L. ehhez Török Emikő cikkét!

■ Az 1953. augusztus 20-án átadott Népstadion a XIV. kerület 1953. június 30-i állapot szerint lezárt 1:1000 méretarányú felmérési térképén, a 229., 230., 251., 252. jelzetű szelvényekből georeferálással összeillesztve. Részlet Budapest nagy méretarányú kerületi térképsorozatából, 1944–1986 (Budapest Főváros Levéltára, XV.16.g.201/cop53). L. ehhez Timár Gábor – Sipos András – Kovács Viktória – Kozma László cikkét!